

RYTINA ŽNEČEK Z 1000/1919: GENEZE, PŘEHLED POUŽITÍ A ŠIRŠÍ SOUVISLOSTI

Michal Novák
(mnovak55@volny.cz)

(s příspěvím Matěje Gábríše a členů diskusního fóra Sběratel.com)

Shrnutí známých faktů

Skutečnost, že některé motivy, použité na našich prvorepublikových platidlech tištěných v American Bank Note Company (dále jen „ABNCo.“), nejsou původní a byly použity již před tiskem zakázky pro ČSR, je dostatečně známá.ⁱ Největší pozornost v této souvislosti poutá rytina žneček použitá na rubu státovky 1000 Kč z roku 1919 a posléze bankovky 1000 Kč z roku 1932, protože její výskyt v jiném kontextu než na československých platidlech je zdaleka nejrozšířenější. Studiu této problematiky se v našem prostředí věnoval (Tumpach, 1981) a před ním (Polívka, 1963). Tento článek jejich výzkum podstatně rozvíjí – těžíme přitom zejména z rozvoje informačních technologií, které umožňují přístup ke zdrojům, které oběma autorům v jejich době nebyly a ani nemohly být dostupné, a ze skutečnosti, že díky rozprodej rozsáhlého archívu ABNCo. na začátku tohoto století bylo na sběratelský trh uvolněno mnoho vzácných i dosud nepublikovaných archivních materiálů a nátisků, resp. vzorů platidel z produkce tiskárny. To nám však současně nedovoluje věnovat se podrobnostem v provedení jednotlivých verzí rytin a studovat jejich drobné rozdíly, protože v dalším textu většinou hovoříme o platidlech, příp. jiných ceninách, jejichž prodejní cena se pohybuje v rádech stovek až tisíc dolarů a jejichž výskyt je velmi vzácný.

Tumpach se ve svém článku zmiňuje v dnešní době známé skutečnosti o československé zakázce na tisk státovek, zejména to, že pracovníci ABNCo. byli při jednáních se zákazníky vybaveni alby s ukázkami potenciálně vhodných rytin, které byly potom buď akceptovány, nebo upravovány. Tento způsob spolupráce byl výhodný pro obě strany jak z časového tak i finančního hlediska.ⁱⁱ Rytina žneček na naši tisícikorunovou státovku (ale i další rytiny na jiné státovky) tedy mohla být vybrána např. tímto způsobem.

Tumpach dále zmiňuje dřívější způsoby použití tohoto motivu, a to v různých podobách – jako celá rytina na amerických bankovkách \$5 The Somerset and Worcester Savings Bank (1862) a \$10 The Egg Harbor Bank (1860), provedení v polovičních postavách na mexické bankovce 20 pesos El Bance de Morelos (1904) a provedení jen jako poprsí na havajském \$100 gold certificate (1895). Dále s odkazem na Séma uvádí použití tohoto motivu na 50 soles El Banco Central de Reserva del Peru (tehdy platná) a v „mírně pozměněné podobě“ na salvadorské bankovce 1 peso El Banco Salvadoresⁱⁱⁱ (1914). Pochopitelně nevyklučuje další možná použití tohoto motivu. Co se týče rytiny samotné, všímá si Tumpach skutečnosti, že rytina na amerických bankovkách je rozměrově menší než na naší tisícikoruně a zdá se mu, že je „jemněji a citlivěji vyryta“. Dále zmiňuje existenci (bez specifikace) drobných rozdílů v ryteckém provedení mezi rytinou na havajském certifikátu a na naší tisícikoruně (lepší prosvětlení obličejů) a všímá si skutečnosti, že tato rytina je v poněkud menším měřítku než na naší státovce. O rytinách na bankovce El Banco de Morelos píše, že se jedná o výřez z totožné rytiny jako z té, která byla použita na naší tisícikorunové státovce.^{iv}

ABNCo. byla v roce 1919 velmi významnou firmou s dlouhou historií – portfolio jejích služeb zahrnovalo nejen tisk bankovek ale přirozeně i tisk šeků, akcií a firemních dokumentů.^v Sběratelství cenných papírů (anglicky „scripophily“) je disciplínou, která v Československu roku 1981 z mnoha důvodů nebyla rozšířená, pokud vůbec existovala. Tumpach tedy nemohl do svého článku zařadit výskyt motivu žneček na cenných papírech. Přitom, jak uvádíme dále, právě na cenných papírech se „naše žnečky“ také vyskytují velmi často.

Rytin s motivem jedné nebo dvou alegorických postav s obilnými snopy existuje celá řada. Tato konkrétní rytina žneček (anglicky „The Reapers“) je v americkém prostředí velmi dobře známá, a to zejména díky tam obvyklému sbírání bankovek, příp. cenných papírů, podle témat nebo přímo podle konkrétních rytin. V dalším textu proto budeme odkazovat na americký článek (Hessler, 1990), který uvádí pro nás klíčové informace.

Jednotlivé typy rytin a jejich užití

Tumpach vyzdvihuje rytinu na americké bankovce The Egg Harbor Bank – je nejstarší z jemu známých (na bankovce je rukou vepsáno datum^{vi} 1860) a uvádí:

Ze všech reprodukcí na různých bankovkách je na této 10 dolarové bankovce vyobrazení našich půvabných žneček nejkouzelnější. Jedině na této bankovce je také jejich rytinka reprodukována úplně celá a to v plné své kráse. Na všech ostatních platidlech je dole více či méně neúplná. Zároveň reprodukce žneček na této bankovce 10 dolarů The Egg Harbor Bank je původní a tedy prioritní. Vyobrazení žneček na všech dalších papírových platidlech jsou již vesměs repliky, tj. opakované aplikace.

Připomeňme, že „všemi dalšími papírovými platidly“ rozumí Tumpach jednu o dva roky mladší^{vii} americkou bankovku s rytinou s největší pravděpodobností stejné velikosti a dále již jen velikostně odlišné rytiny. Hessler k rytině „The Reapers“ uvádí toto:

První verzi rytiny „The Reapers“ (výška 46 mm) vyryli v American Bank Note Co. někdy před rokem 1860, protože v tomto roce ji Albert Sealey „upravil“^{viii}. Druhou verzi (výška 82 mm) vyryl G.F.C Smillie a dokončil ji James Smillie v roce 1874. G.F.C Smillie poté v roce 1883 vyryl třetí, oříznutou, verzi (výška 40 mm). Poslední známou verzí je verze „jen hlavy“, kterou vyryl William J. Brown a dokončil Robert Savage v roce 1910.^{ix}

Tumpachovo tvrzení o původnosti rytiny na bankovce The Egg Harbor Bank je tedy možné, i když vzhledem k malému množství srovnávacího materiálu, který měl k dispozici, značně odvážné. Autorům je bohužel fyzicky k dispozici jen bankovka The Somerset and Worcester Savings Bank a u bankovky The Egg Harbor Bank nedisponují ani skenem ve vysokém rozlišení, aby bylo možno posoudit případné drobné odchylky. Na první pohled z volně dostupných obrázků jsou si však rytiny na těchto dvou bankovkách minimálně velmi podobné. Z obrázků v níže uvedené tabulce je nicméně patrné, že zakončení spodního (a někdy i levého) okraje rytiny se u jednotlivých bankovek poněkud liší, přičemž rozdíl mezi bankovkami, o nichž hovoří Tumpach, je patrný.

První vlna použití rytiny – bankovky severoamerických místních bank

Tumpachem zmiňované dvě americké bankovky ve skutečnosti spadají do první vlny použití tohoto motivu. V současné době je známo užití Sealeyho verze (příp. původní verze z doby před rokem 1860)

na celkem 11 bankovkách místních amerických bank. Dále je známo jedno užití na jiném než americkém platidle (Quebec, Kanada), resp. jedno možné další použití na jihoamerickém platidle (viz níže).

rok	nominál, banka	foto	poznámka
1860	\$10, The Egg Harbor Bank, New Jersey, USA		ručně psané datum, předtištěno 18__ Tumpach 1860, vyobrazeno 1861
1860	\$10, The Valley Bank, New Hampshire, USA		ručně psané datum, předtištěno 18__, vyobrazen padělek
1861	\$1, The Exchange Bank of Pittsburgh, Pennsylvania, USA		
1861	\$20, The Bank of Pittsylvania, Virginia, USA		ručně psané datum, předtištěno 18__
1862	\$5, The Somerset and Worcester Savings Bank, Maryland, USA		tři typy ^x

1862

\$2, The Manufacturers and Mechanics Bank, Pennsylvania, USA

exemplář bez čísla a se zaškrtnutými podpisy

1862

\$1, The Planters Bank of Tennessee, Tennessee, USA

1864

\$1, The Bank of Lawrence County, Pennsylvania, USA

vyobrazen padělek

18__

\$20, The Atlantic Bank, Massachusetts, USA

perforovaný nevypsáný formulář

18__

\$2, McKean County Bank, Pennsylvania, USA

nevypsáný formulář

186__

\$20, The Waltham Bank, Massachusetts

perforovaný nevypsáný formulář

1860 \$2, La Banque Nacionale, Quebec, Kanada

dva typy^{xi}

Všechny tyto případy amerického užití spadají do krátkého období let 1860 – 1864, tedy do období, které začíná vytvořením rytiny a končí nástupem papírových platidel vydávaných americkou vládou, přesněji vydáním první série tzv. National Bank Notes^{xii} a zdaněním bankovek místních bank, které v relativně krátké době znamenalo jejich vymizení z oběhu. Podobně v Kanadě se jedná o dobu mezi vytvořením rytiny a sjednocením kanadské měny.

Vzhledem k počtu místních bank (řádově tisíce), víceméně jednotnému designu bankovek (dvě až tři rytiny plus texty, vše většinou na bílém pozadí) a líbivosti rytiny – to vše násobeno počtem vydaných nominálů vydaných jednotlivými bankami – je velmi pravděpodobné, že počet známých užití rytiny v této první vlně není zdaleka konečný. Konkrétní bankovky jsou ovšem těžko dohledatelné, protože lze předpokládat, že jednak jejich náklad nebyl příliš vysoký^{xiii} a jednak byly většinou vráceny bance a směněny zpět za drahokov. Tomu odpovídá i cena těchto kusů na sběratelském trhu.^{xiv}

Použití rytiny na cenných papírech

Použití první verze rytiny na pozdějších (celonárodních) amerických bankovkách není dosud známo. Zatímco na bankovkách místních bank najdeme nejčastěji rytiny místní krajiny, místních významných osobností nebo výjevy z vesnického života, na platidlech vydávaných pod záštitou nebo přímo jménem Spojených států amerických bylo třeba využít celonárodní motivy, slavné obrazy, výjevy z amerických dějin, osobnosti národního formátu, později motivy oslavující průmysl.

Je možné, že minimálně na jedné další bankovce byla první, resp. Sealeyho verze rytiny přece jen ještě později použita. Autoři opět nemají k dispozici ani bankovku ani její kvalitní sken ve vysokém rozlišení^{xv} ani informaci o rozměrech platidla, nicméně podle detailů, které uvádíme dále (obličej, zejména oči), lze předpokládat, že se skutečně jedná o tutéž rytinu, jaká byla použita na lokálních amerických bankovkách z 60. let 19. století.

rok	nominál, banka	foto	poznámka
1888	10 pesos, Banco de España y Rio de la Plata, Montevideo, Uruguay		SPECIMEN z archívu ABNCo.

ABNCo. v 19. století tiskla bankovky pro mnoho (zejména latinskoamerických) států, ve kterých navíc mělo v té době emisní právo vždy více soukromých bank, takže je velmi pravděpodobné, že toto použití není jediné.

Nejčastější použití rytiny žneček ve druhé vlně užití však není použití původní, resp. Sealeyho, rytiny, ale verze vyryté v 70. letech synem (G.F.C) a otcem (James) Smilliovými. Tato rytina se od dřívější(ch) liší nejen velikostí (82 mm proti 46 mm) ale zejména celkovým vyzněním. Menší rytina zobrazuje postavy výrazně mladší než větší rytina. Dobře je to patrné na obličejích a zejména na očích postavy umístěné vlevo. Z rytiny dvou (možná konkrétních) mladých lidí se tak stává rytina dvou alegorických postav, která dobře doplňuje sadu alegorických rytin, které v té době používala nejen ABNCo. na papírových platidlech, cenných papírech, firemních dokumentech a listinách podobného typu.

Detail z bankovky The Somerset and Worcester Savings Bank (1862)

Detail z dluhopisu \$1000 Cleveland, Cincinnati, Chicago & St. Louis Railway Company (1883), vyznění stejné jako na státove 1000 Kč

Podle Hesslera byla tato nová verze rytiny dokončena v roce 1874. Na sběratelském trhu je dostupný černotisk této rytiny s vytištěným textem „The Reapers No. 2 // 791 // American Bank Note Co. N.Y.“ a ručně dopsaným textem „1872 xxx die engraved from a drawing by G.F.C. Smillie“, tedy „nátisk z první kopie rytiny kresby G.F.C Smillieho. Přitom obtížně čitelné znaky za rokem 1872 jsou s největší pravděpodobností buď „1st“ nebo označení 25. ledna.^{xvi} Dále existuje dobový značně poškozený otisk rytiny nalepený na listu papíru většího formátu, a to bez vytištěných textů s tužkou psanou poznámkou „1872 Fred. Etching and background by J.S.“ (dle popisu v aukčním katalogu), tj. „1872 Fred. (= G.F.C. Smillie) Leptání a pozadí J.S. (= James Smillie)“.^{xvii} Navíc se na sběratelském trhu objevuje další otisk rytiny žneček nalepený na kartónu s označením 44825 a dalším číselným označením na papíru s rytinou. Tento otisk bohužel opět není autorům dostupný ani jako sken ve vyšším rozlišení, takže není možné posoudit, zda se jedná o otisk stejné rytiny jako rytiny s označením „The Reapers No. 2“ ani dešifrovat označení na spodním okraji rytiny. Tento otisk byl dražen v souboru šesti různých otisků rytin žneček v různých podobách (zdůvodnění viz níže).

Konečně poznamenejme, že je v současné době běžně dostupný novotisk rytiny žneček v hnědé barvě. Jedná se verzi, resp. jednu z verzí „velké“ rytiny, pravděpodobně rytiny „The Reapers No. 2“; hnědotisk je inzerován jako „otisk původní rytiny z ABNCo.“ a jeho cena na aukčních portálech se pohybuje v jednotkách dolarů.

Otisk rytiny „The Reapers No. 2“ s vyznačením G.F.C. Smillieho jako autora kresby, Heritage Auctions, září 2000, pol. 10533

Otisk rytiny č. 44825 (sken ve vyšším rozlišení není autorům dostupný), Archives International Auctions, říjen 2007, pol. 1548

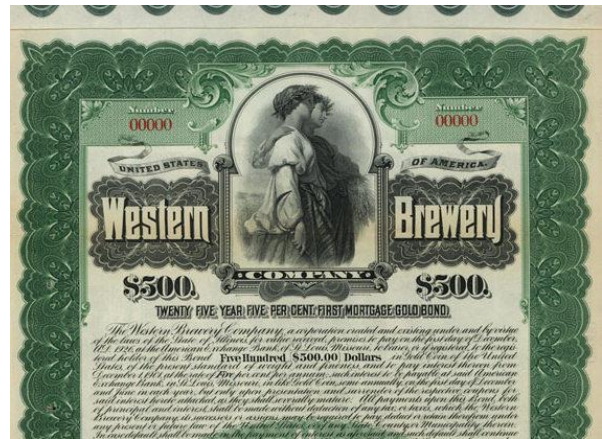

Rytina s vročením 1872 připisující rozepisující autorství mezi otce a syna Smilliovy, Heritage Auctions, říjen 2000, pol. 20319

Rytina většího formátu našla využití na celé řadě cenných papírů, a to zejména firem ze Spojených států, i když jsou známy výskyty i na akciích firem z některých latinskoamerických zemí. Poslední známé použití je na akci Minneapolis-Moline Company z roku 1956. V následující tabulce uvádíme jen několik málo příkladů.^{xviii}

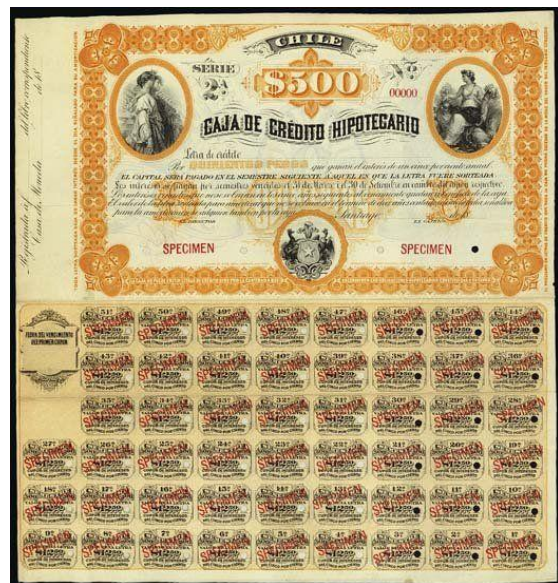
USA: Minneapolis-Moline Company

USA: Western Brewery

Chile: Banco Agrícola

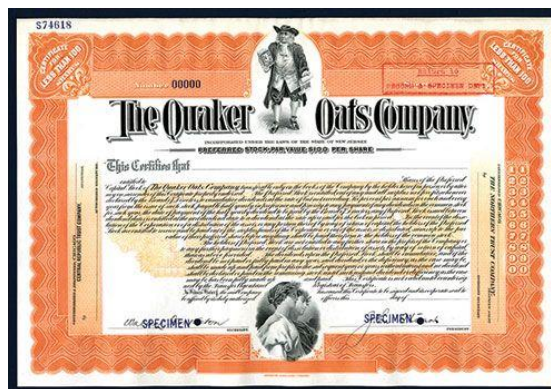

Chile: Caja de Crédito Hipotecario

Jak uvádí Hessler, v roce 1883, tedy pouhých 9 let po vzniku velké rytiny, vyryl G.F.C. Smillie oříznutou verzi rytiny. I když jde samozřejmě o nové dílo, jedná se v podstatě opravdu jen o ořez velké rytiny. Až na případné drobné odchylky v některých liniích byly kompozice i výraz obličejů obou postav zachovány. Tato rytina – „The Reapers No. 3“ se opět objevuje na mnoha cenných papírech.

USA: The Chesapeake and Ohio Railway Company

USA: The Quaker Oats Company

Při použití rytiny na cenných papírech přitom můžeme hovořit víceméně jen o využití motivu nikoli rytiny jako takové. Je pravděpodobné, že při přípravě konkrétního cenného papíru byla vytvořena vždy nová rytina, které kromě hlavního motivu zahrnovala i případnou okolní grafiku. Tomu ostatně nasvědčují i dochované otisky takových rytin, které byly na sběratelský trh uvolněny během rozprodeje archívu ABNCo. Jiná možnost je, že nebyly vytvářeny nové rytiny, ale že koláže byly vytvářeny fotomechanickou cestou pomocí kopírování negativů. To by vysvětlovalo případné změny velikostí obrazu včetně faktu, že rytina na některých akciích je mírně menší než rytina na tisícikorunové státovce.

Sada otisků rytin použitých na cenných papírech, Archives International Auctions, říjen 2007, pol. 1548

Otisk rytiny použitý na akciích jako sada 12 otisků rytin s tímto motivem, Archives International Auctions, únor 2007, pol. 2040

V některých případech byla velká rytina oříznuta tak, že budí dojem rytiny „The Reapers No. 3“. Příkladem může být dluhopis \$1000 The New York and Putnam Railroad Company z roku 1893.

USA: dluhopis \$1000 The New York and Putnam Railroad Company

detail motivu

Použití oříznuté rytiny na bankovkách v Latinské Americe a na Havaji

Oříznutá verze rytiny z roku 1883, tj. rytina označovaná jako „The Reapers No. 3“, našla využití na bankovkách mnoha latinskoamerických států, resp. států v americké sféře vlivu. Je možné mluvit až téměř o „latinskoamerickém turné žneček“, protože v současné době je známo použití oříznuté verze „The Reapers“ (ne nutně vždy verze č. 3) na 11 bankovkách celkem 8 různých států (nepočítaje v to jejich varianty a různá data vydání). Často se jedná o bankovky lokálních soukromých bank, které jsou dochovány téměř jen v nátiscích nebo bankovních vzorech a které se na sběratelský trh dostaly zejména díky rozprodej archivu ABNCo. Níže uvedený přehled tedy nemusí být zdaleka kompletní. Poznamenejme, že Tumpach zná z této vlny použití na Havaji, v Mexiku, Peru a v Salvadoru. U níže uvedených bankovek současně není bez studia bankovek nebo alespoň skenů ve velkém rozlišení možné prokázat, zda se jedná o použití rytiny „The Reapers No. 3“ nebo o ořez velké rytiny „The Reapers No. 2“. Minimálně v případě použití v Uruguiji totiž není časově možné, aby se jednalo o třetí verzi rytiny. Z dostupných skenů je přitom zřejmé, že se nejedná o použití první verze rytiny (s mladými postavami).

stát	nominál, banka	foto	poznámka
Uruguay	50 pesos, La República Oriental del Uruguay (1875)		použití v době, kdy existovala jen původní rytina a rytina č. 2 (vytvořena 1872), současně není původní verze
Brazílie	20 Mil Reis, ^{xix} Banco do Brasil (ND 1890)		na rubu obraz Lions at Home (viz text o státovce 500 Kč)
Brazílie	20 Mil Reis, Banco Mercantil de Santos (ND, cca1890)		
Havaj	\$100 gold certificate, Republic of Hawaii (1895)		Havaj samostatná do r. 1898

<p>Kolumbie</p> <p>15 pesos, Crédito Caucano, Popayán (cca 1919)</p>		<p>motivu použito také na hodnotě 20 pesos</p>
<p>Nikaragua</p> <p>50 cordobas, Banco Nacional de Nicaragua (po 1929)</p>		<p>vyobrazený SPECIMEN z roku 1945, motivu poprvé použito v roce 1929</p>
<p>Mexiko</p> <p>20 pesos, El Banco de Morelos (1904, 1910)</p>		
<p>Peru</p> <p>5 libras (1918, 1922, 1926)</p>		<p>motivu použito poprvé v roce 1918^{xx}, na líci vpravo rytina dívky s ovčemi</p>
<p>Peru</p> <p>50 soles, Banco Central de Reserva del Perú (1933)</p>		<p>různá vydání počínaje rokem 1933, bankovka analogická hodnotě 5 libras</p>
<p>Salvador</p> <p>1 peso, El Banco Salvadoreño</p>		<p>různá vydání počínaje zobrazeným SPECIMENEM s datem 189x</p>

Doba používání oříznutí verze rytiny „The Reapers“ na bankovkách je poměrně dlouhá – od roku 1875 do doby krátce po druhé světové válce. Přitom do konce roku 1918 byla tato rytina již prokazatelně použita na uruguayské bankovce, na dvou brazilských bankovkách, na havajském certifikátu, v Mexiku, v Peru, Salvadoru a pravděpodobně i v Kolumbii. Z toho příprava kolumbijského a peruánského platidla se časově téměř kryje s přípravou naší tisícikorunové státovky.

Několik postřehů a domněnek k přípravě našich státovek

Státočka 1000 Kč z roku 1919 (a 5000 Kč z roku 1920)

Z doby přípravy platidel pro nově vzniklé Československo se dochovalo několik pracovních návrhů a různých koláží, které se dostaly na sběratelský trh díky postupnému rozprodeji archivu ABNCo. na počátku století. Je přitom možné, že některé z těchto koláží vznikaly i z vlastní iniciativy tiskárny. V roce 2008 se např. dražilo několik otisků rytin s textem „Československá republika“, což byla evidentně první verze nápisů, které byly později na našich státovkách skutečně použity. Existuje dále série koláží v nominálních hodnotách 10, 20 a 50, která se velmi podobá výše uvedeným latinskoamerickým bankovkám a která využívá motivu „The Reapers No. 3“ (a navíc opět označuje stát nesprávným názvem „Československá republika“).

Otisky nepoužitých rytin se špatným názvem státu (Archive International Auctions, červen 2008, pol. 7192 a 7193)

Koláže původem pravděpodobně z ABNCo., firma uvedena na spodním okraji

Je tedy možné (i když stěží prokazatelné), že tiskárna v první fázi připravila nějaké vlastní návrhy podle modelu, na který byla zvyklá z tehdy téměř souběžných zakázek pro některé latinskoamerické státy. Rytina se mohla na československé straně zalíbit, avšak nemusela vyhovovat velikostně. Následně mohla americká strana upozornit na existenci větší rytiny, která již vyhovovat mohla. Na tomto místě je nutné poznamenat, že rytina pro naši státočku byla pravděpodobně ještě upravena. Hessler zmiňuje velikost rytiny (82 mm), nicméně není úplně zřejmé, odkud kam je tuto velikost nutné měřit. Navíc, srovnáme-li rytinu na naší státočce s rytinami na některých cenných

papírech, zjistíme, že rytina na naší státovce je mírně větší. Např. na dluhopisu \$1000 Cleveland, Cincinnati, Chicago & St. Louis Railway Company, 1883 (ze sbírky autora), který zobrazuje zhruba stejný výřez jako je na naší státovce nebo na akcii Western Brewery, je rytina (měřeno od okraje hlavy bližší postavy po spodní okraj rámečku státovky 1000 Kč) vysoká 73 mm, zatímco na tisícikoruně je tento rozměr 76 mm. Jedním z vysvětlení může být to, že rytina na akciích byla fotomechanickou cestou zmenšena (viz výše uvedený text o koláčích).

Jak uvádí (Bajer, 2010), rytina ženy s glóblem byla uvažována na bankovku 100 Fr. Banque de France. Ani toto použití ovšem není jediné, protože stejnou rytinu najdeme i na minimálně jednom cenném papíru, a sice akcii Oneida Community Ltd. Z obrázku této akcie dostupného z internetových zdrojů ovšem není možné určit, zda se jedná o použití před rokem 1919 nebo po něm. Akcie byla dražena v souboru vývojových verzí rytiny ženy s glóblem. Zajímavé je, že na bankovce 100 Fr. měla být použita nejen rytina ženy s glóblem ale i rytina ženy s deštníkem použitá později na státovce 5000 Kč z roku 1920. Pozadí této rytiny je ovšem jiné – místo Mostecké věže zobrazuje katedrálu Notre Dame.

Návrh bankovky 100 Fr. Banque de France (před rokem 1919)
rytina na líci později upravena k použití na státovce 5000 Kč,
rytina na rubu upravena pro použití na 1000 Kč

Akcie \$500 Oneida Community Ltd. s rytinou ženy s glóblem
(draženo v souboru s vývojovými verzemi rytiny, Archives International
Auctions, říjen 2007, pol. 2251)

Státovka 500 Kč z roku 1923

Státovka 1000 Kč nebyla jediná, kterou ABNCo. pro Československo tiskla. Již Tumpach ve svém článku uvádí, že rytina klečícího děvčátka použitá na rubu státovky 500 Kč z roku 1923 je částí větší rytiny sedící ženy a dvou dětí.^{xxi} Toto použití opět není jediné, stejná rytina byla použita na jiné mexické bankovce, a sice 1000 pesos El Banco Yucateco z roku cca 1899. Existují koláže (opět s firmou ABNCo., tedy pravděpodobně původem z jejího archivu), které na jednom místě zachycují celou tyto rytinu a text „Československá republika“. Opět je tedy teoreticky možné, že americká strana připravila návrh, ze kterého se z nějakého důvodu zalíbilo jen klečící děvčátko. Rub pětisetkorunové státovky tak vznikl jako koláž tohoto děvčátka, alegorické ženské hlavy a lva jako heraldického zvířete nového státu.

Rub státovky 500 Kč (1923)

5 pesos El Banco de Londres y Mexico (1913), klečící děvčátko použito na rubu státovky 500 Kč (1923)

detail rytiny

1000 pesos El Banco Yucateco (SPECIMEN 189_), klečící děvčátko použito na rubu státovky 500 Kč (1923)

Přitom je zajímavé, že i lev na rubu naší státovky by mohl mít „mexické příbuzné“. V říjnu 2007 se dražil SPECIMEN do té doby neznámé pokladniční poukázky El Banco Central Mexicano znějící na 100 pesos (datován 1908), jejímž hlavním motivem je sedící žena se lvem a lodí v pozadí. Autorům není dostupný sken této poukázky ve velkém rozlišení, nicméně zběžný pohled napovídá, že lev na rubu naší pětisetkoruně by mohl být levou částí rytiny na použité na této pokladniční poukázce (s případnými drobnými úpravami rytiny). Na tomto místě je vhodné zmínit, že Bajer uvádí, že lev na rubu této státovky pochází z obrazu Rosy Bernhauerové *Lions at Home* (Lví rodinka). Tato informace je s největší pravděpodobností mylná^{xxii} – autorkou obrazu *Lion at Home*, resp. *Lions at Home* je Rosa Bonheur (nikoli Bernhauer). Rytina s tímto motivem byla použita na vzácné bankovce 500 pesos El Banco Londres y Mexico z roku 1889; otisk rytiny s tímto motivem (a popisem „Lion at Home“) byl opět dražen spolu s jinými položkami z archivu ABNCo. firmou Archives International Auctions v říjnu 2007 (pol. 2474). Z obrázků je zřejmé, že se jedná o zcela jiný obraz. Podrobněji viz (Baldwin).

Konečně ani rytina alegorické republiky nebyla vytvořena přímo pro naši pětisetkorunovou státočku. Je známo její dřívější použití v mírně odlišné podobě na minimálně na třech latinskoamerických platidlech z produkce ABNCo., a sice 1 a 2 colon Banco Internacional de Costa Rica (různá vydání, první 1918) a 100 colon Banco Comercial de Costa Rica (různá vydání, první 1906). Přitom je zajímavé (i když vzhledem k univerzálnosti motivu nikoliv překvapivé), že bankovka 100 colon nebyla tištěna v ABNCo. ale v jiné tiskárně – konkrétně Waterlow & Sons Ltd.

Rytina ovšem nebyla na naši státočku přejata, ale byla upravena – dubový věnec byl zaměněn za lipový.

Koláže s firmou ABNCo. s rytinou použitou na bankovce 5 pesos El Banco de Londres y Mexico

Nahoře: bankovka 5 pesos El Banco de Londres y Mexico (první vydání 1889) s motivem obrazu R. Bonheurové „Lion at Home“
Dole: Pokladniční poukázka 100 pesos El Banco Central Mexicano, Archives International Auctions, říjen 2007, pol. 2420 (srovnej se lvem na rubu státovky 500 Kč)

Rub bankovky 1 colon, Banco Internacional de Costa Rica (1918)

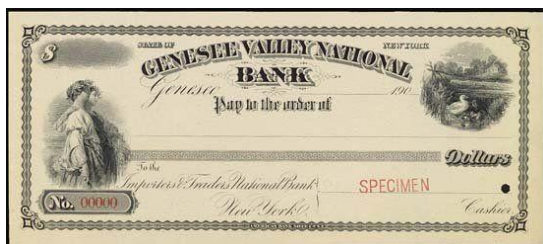

Rub bankovky 100 colon Banco Comercial de Costa Rica (1906)

Jiná použití rytiny žneček a její napodobeniny

Doposud jsme zmínili použití rytiny žneček na papírových platidlech a akciích, resp. dluhopisech. Tohoto motivu však bylo použito i na jiných dokumentech, a to minimálně na šecích. Šek Genesee Valley National Bank, stát New York, USA, zobrazuje opět celou rytinu. Vzhledem k tomu, že se opět jedná o obrázek z internetových zdrojů, není o rytině možné říct nic bližšího. Autorům je však dostupný jiný šek, a sice vypsáný šek First National Bank of Parkersburg, West Virginia z roku 1881, tedy z doby, kdy existovala jak malá rytina používaná na bankovkách místních amerických bank tak větší verze používaná zejména na akciích.

Rytina na tomto šeku má s originálem společný jen námět, protože jde jen o neumělou napodobeninu. Podobných napodobenin existuje více, např. na akciích. Příkladem může být akcie The Home Telephone Company of Greenville v hodnotě \$100 z roku 1906 nebo akcie British Home Building z roku 1930.

Šek Genesee Valley Bank, 190_ (SPECIMEN),
Archives International Auctions, červen 2008, pol. 6435

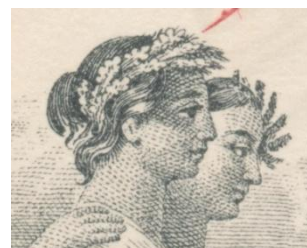
Šek First National Bank of Parkersburg (1881)
ze sbírky autora

Akcie \$100 The Home Telephone Company of Greenville (1906)

Detail rytiny na akcii British Home
Building (1930)

Detail rytiny na šeku First National
Bank of Parkesburg (1881)

Použitá literatura

- [1] (Bajer, 2010) Bajer, Jan, Holna, Jindřich, Kohout, Aleš: *Papírová platidla Československa, České a Slovenské republiky 1919 – 2010*. 6. doplněné vydání. ELEKTRIS. Jindřich Holna. Praha, 2010.
- [2] (Tumpach, 1981) Tumpach, Vojtěch: Aplikace půvabných „žneček“ na naší státovce 1000 Kč z roku 1919. *Notafilie. Pamětní soubor přednášek* (1981), s. 64 – 71.
- [3] (Hessler, 1990) Hessler, Gene: G.F.C. Smillie, bank note engraver. *Numismatist*, Vol. 103, No.9 (Sept. 1990), s. 1416 – 1422, 1481 – 1483.
- [4] (Mavrika, 2011) Mavrika, Virginia: *The creation of Greek banknotes by the American Bank Note Company of New York. Aspects of Iconography and National Self-Perception*. Academia.edu [online] dostupné z http://www.academia.edu/1177161/The_creation_of_Greek_banknotes_by_the_American_Bank_Note_Company_of_New_York.Aspects_of_Iconography_and_National_Self-Perception
- [5] (Polívka, 1963) Polívka, Eduard: K historii vzniku první československé tisícikoruny. *Numismatické listy*. Vol. 18, No. 48 (1963)
- [6] Archives International Auctions. Vyhledávání ukončených aukcí. [online] dostupné z <http://auction.archivesinternational.com/search.aspx?is=0>
- [7] Florida Currency and Coin: American Bank Note Company Souvenir Cards. [online] dostupné z http://www.flacurrencycoin.com/uploads/2/7/3/5/2735467/3913460_orig.jpg?173
- [8] (Heritage Press) Heritage Auctions: *Smillie Family Archive*. Press Release. July 25, 2000. [online] dostupné z <http://jewelry.ha.com/Heritage-Auctions-press-releases-and-news/smillie-family-archive.s?releaseId=69>
- [9] Heritage Auctions. Vyhledávání ukončených aukcí. [online] dostupné z <http://currency.ha.com/?type=CURRENCYAUCTION.COM>
- [10] Obsolete Currency: *Somerset and Worcester Savings Bank*. [online] dostupné z <http://obsoletecurrency.blogspot.cz/2011/05/somerset-and-worcester-savings-bank.html>
- [11] (Baldwin) The Baldwin Project: *Rosa Bonheur*. [online] dostupné z <http://www.mainlesson.com/display.php?author=keyser&book=artists2&story=bonh&PHPSESSID=eefec1993054c0d9163ab42341a780c3>

Fotografie zmenšeny ze snímků dostupných na internetových zdrojích, zejména [6] a [9], případně z obrazového archivu autorů.

ⁱ Jedná se o motiv ženy s glóblem z líce 1000 Kč z roku 1919, který byl před rokem 1919 uvažován na bankovku 100 Fr. Banque de France a použit např. na akcie Oneida Community Ltd. po 500 a 1000 dolarech. (Z dostupného obrázku této akcie z internetových zdrojů bohužel nelze datum s jistotou určit, i když lze usuzovat na rok 1886.) Dále se jedná o motiv z rubu 500/1923(9), který je koláží 3 různých rytin: lva, který byl v roce 1908 pravděpodobně použit na vzácné pokladniční poukázce v hodnotě 100 pesos El Banco Central Mexicano, centrální rytiny ženské hlavy použité dříve v mírně odlišné podobě na kostarických bankovkách a rytiny klečícího děvčátka, která je částí větší rytiny „Peace“ použité minimálně na dvou dřívějších mexických bankovkách. Použití dalších rytin (ať dřívější nebo pozdější) není vyloučené, a to zejména rytiny ženy s deštníkem na rubu státopky 5000 Kč z roku 1920, která byla v jiné podobě uvažována na bankovku 100 Fr. Podrobnosti viz další text – doposud bylo známé jen uvažované použití rytiny ženy s glóblem na francouzské bankovce a klečícího děvčátka na jedné mexické bankovce.

ⁱⁱ Podrobněji např. viz (Mavrika, 2011). Jedno takové album (zakázka pro Argentinu) bylo draženo v červnu 2010 (Heritage Auctions, pol. 12004). Sada rytin ženy s glóblem pro 1000/1919 byla dražena v říjnu 2007 (Archive International Auctions, pol. 2251), sada rytin ženy s deštníkem z 5000 Kč z roku 1920 tamtéž jako pol. 2252.

ⁱⁱⁱ Tumpach uvádí název banky se slovem „Salvadores“, správný název banky je „El Banco Salvadoreño“. Také uvádí, že motiv žneček je použit na španělské bankovce 1000 pesetas (1.7.1884). Tato informace je ovšem mylná, na této bankovce sice motiv žneček využit je, avšak jedná se o zcela odlišnou rytinu.

^{iv} V článku je uvedeno, že fotografie dodal autor, bližší specifikace (tedy zejména zda pocházejí z autorovy sbírky, či zda autor dotyčné bankovky studoval), uvedena není. Výjimkou je 20 pesos El Banco de Morelos (uvedeno, že se jedná o reprodukcii z literatury) a bankovka The Somerset and Worcester Savings Bank, která byla reprodukována na „Průkazce ke sjezdu sběratelů ČNS-KSPP v Praze“ k 10. Výročí vzniku Klubu, dne 5. června 1976.

^v American Bank Note Company vznikla sloučením několika menších tiskáren v roce 1858. Tiskla papírové peníze jak pro Spojené státy tak i pro zahraniční klienty. Později tiskla poštovní známky, cestovní šeky a jiné dokumenty. V současné době je součástí společnosti ABnote Group. Od začátku století v několika vlnách rozprodává svůj archiv.

^{vi} Den, měsíc a rok vydání, Tumpach uvádí pouze rok.

^{vii} Zde ovšem pozor: „mladší“ znamená, že na bankovce je uvedeno pozdější datum, což ovšem vůbec nemusí znamenat, že tato bankovka byla „později zadána do výroby“, resp. že na ní byla použita mladší rytina.

^{viii} V originále „retouched“ (v uvozovkách), což může znamenat jak případnou změnu drobných detailů, tak i podstatnější zásahy včetně např. změny kompozice.

^{ix} James Smillie (1807-1885), George F.C. Smillie (1854-1924), otec a syn v rodině umělců, rytců, malířů. Pracovali jak pro ABNCo. tak pro Bureau of Engraving and Printing, autoři mnoha rytin na amerických bankovkách. Alfred Sealey (1815-1862).

^x Existují tři typy: se zeleným podtiskem FIVE (datum 1862), s červeným podtiskem FIVE (vytištěné datum 1862 ručně přepsáno na 1864) a vzácně typ bez podtisku. Viz (Obsolete Currency).

^{xi} Na jednom exempláři předtištěné datum 28. dubna 1862, na druhém totéž datum vypsané rukou, předtištěno 18___. Banka fungovala v letech 1860 – 1935 jako jedna z mnoha kanadských bank s emisním právem.

^{xii} Podle National Bank Act z roku 1863 a 1864. Smyslem tohoto a podobných zákonů vydaných v Unii během občanské války bylo získat prostředky na vedení války. Do téhož časového období spadá vydání tzv. Demand Notes a zejména (až do druhé poloviny 20. století používaných) United States Notes, což již byla federální platidla s nuceným oběhem. Bankovky vydávané místními bankami (regulované jednotlivými státy, proto označované jako „state banks“) se označují názvem „obsolete banknotes“ nebo také „broken banknotes“. Obvykle znějí na doručitele. Až do občanské války to byla jediný typ papírových platidel používaný ve Spojených státech.

^{xiii} Např. podle (Florida Currency and Coin) bylo dvacetidolarové The Bank of Pittsylvania objednáno jen 2000 kusů. Bankovky místních bank mívají nejčastěji čtyřmístné (nejvýše pětimístné) číslování.

^{xiv} Tumpachovi se podařilo dohledat dva nejlevnější typy. Bankovky The Somerset and Worcester Savings Bank a The Egg Harbor Bank se ve stavu (a)UNC pohybují v cenových relacích 120 – 200 USD. Naopak konkrétní exempláře ostatních bankovek uvedené v tabulce byly vydraženy za stovky až jednotky tisíc dolarů.

^{xv} Jako většina bankovek jihoamerických místních bank z konce 19. století je i tato bankovka dostupná víceméně jen ve formě nátišků, vzorů nebo tisků z archivu ABNCo.; i v této formě se jejich cena pohybuje ve stovkách dolarů.

^{xvi} Nátišk pochází pravděpodobně z archivu rodiny Smilliových, který byl dražen po částech na přelomu století. Rytiny s tužkou dopsaným rokem 1872 byly draženy v roce 2000. Viz (Heritage Press).

^{xvii} Draženo opět v roce 2000, původ opět rodinný archiv rodiny Smilliových. Pravděpodobně jde o vývojovou verzi rytiny, protože výraz postav (zejména očí blíže stojící postavy) působí odlišným dojmem než na rytině s označením „The Reapers No. 2“.

^{xviii} Akcií s tímto motivem existuje celá řada. Vytvořit jejich úplný seznam není možné, protože akcie jsou tištěny oboustranně, přičemž v katalogích, resp. na aukčních portálech bývá zvykem zobrazovat jen lící stranu cenného papíru. V mnoha případech je navíc na kupónech k akciím použit jiný motiv než na akci, kupóny opět nebývají standardně zobrazovány.

^{xix} Podle dobové portugalské a brazilské praxe zapisováno jako 20\$000.

^{xx} Motiv bylo poprvé použito na hodnotě 5 libras Cheques Circulares druhé emise z roku 1918 (emisními ústavy bylo 6 soukromých bank). V roce 1922 se emisním ústavem stala Banco de Reserva del Perú – na bankovce došlo jen k úpravě textů. Peruánská (zlatá) libra se dělila na 10 solů. Po opuštění libry v roce 1931 zněly bankovky nadále jen na soly. Vzhled bankovky 50 soles zůstal stejný jako dřívějších 5 libras, opět došlo jen k úpravě textů. Název emisního ústavu se změnil na Banco Central de Reserva del Perú.

^{xxi} Jak uvádí Bajer, má se jednat o obraz „Peace“ od Alfreda Jonese, který vyryl James Smillie.

^{xxii} Informace poprvé uvedena ve 4. vydání katalogu z roku 1999.